

Metodické otázky operačně taktické přípravy

Stále rostoucí nároky na kvalifikaci a připravenost velitelského sboru nebývale zvýrazňují potřebu metodologické přípravy důstojníků, neboť každá vědní disciplína, stejně tak jako pedagogický zprostředkovaný učební předmět, obsahuje v sobě vedle světónázorové a naukové složky i složku metodologickou.

Exploatace metodologického bohatství toho kterého předmětu, popřípadě vědního oboru, plní ničím nezastupitelnou funkci kultivace myšlení, jeho procesů a operací. Metodologická problematika je v odborných disciplínách zastoupena jednak v podobě nejobecnější dialekticko-materialistické metodologie, jinými slovy ve formě dialektické logiky, a dále v podobě obecné metodologie, představované formální logikou a s ní spjatými myšlenkovými procesy, abstrahování a zobecnování, analýzou a syntézou, indukci a dedukci aj.

V tomto článku, věnovaném metodologickým otázkám operační taktické přípravy, chceme zaměřit svou pozornost především na dialektickomaterialistickou metodologii.

Ve výuce a v přípravě velitelů a štábů nemůžeme dopustit jakékoli šablonovitě aplikování operačního umění a taktiky. Největším nedostatkem v praktické realizaci teoretických zásad operačního umění a taktiky by byly šablonovitost a pasivnost, nedostatek tvůrčího přístupu, pružnosti, schopnosti se rozhodovat podle dané, konkrétní situace, předvídaného usměrňování činnosti vojsk v operaci a boji.

Musíme mít na zřeteli, že teorie operačního umění a taktiky nemůže dávat hotové, neměnné recepty pro každou konkrétní bojovou situaci, pro všechny případy. Všechny uplatňované teoretické zásady ve způsobech činnosti jsou dobré jen tehdy a potud, pokud odpovídají reálné situaci i zámyslu nepříteli, možnostem vlastních vojsk, charakteristice terénu apod.

V přípravě velitelů, štábů i posluchačů na vojenských školách je jedním z rozhodujících činitelů v jejich konkrétní činnosti dovednost samostatně a tvůrčím způsobem řešit otázky organizace a vedení operace a boje, schopnost projevovat a uplatňovat iniciativu v rámci zámyslu nadřízeného velitele. Ve výchově kadrů jsme si vědomi, že žádná operace a boj nejsou totožné s předcházejícími, i když se jim zdánlivě podobají. Vždy budou mít své zvláštnosti, které vyplývají z konkrétní situace. Proto vojenská věda nemůže dát nějaká, jednou provždy a pro každou situaci stanovená, konkrétní pravidla vedení operace a boje. Praktické zkušenosti ukazují, že snaha vést operaci nebo boj podle nějakých předem připravených „receptů“ vedly vždy k šabloně a konec konců i k porážce. Proto v celém komplexu osvojování si znalostí operačního umění a taktiky půjde především o pochopení jejich zásad především v procesu myšlení.

Nejen marxisticko-leninská filosofie, ale prakticky všechny teoretické disciplíny vycházejí z dialektické povahy materiálního světa.

Objektivní realita — příroda i společnost, se vyvíjí podle jí vlastních, imanentních dialektických pohybových, vývojových zákonitostí, nezávisle na vědomí a vůli lidí, jinými slovy, atributním prvkem okolního světa je objektivní dialektika.

V průběhu tisíciletého vývoje speciálně vědního, zvláště pak filosofického poznání, i společenské praxe, dospělo lidstvo k poznání, k odhalení a myšlenkovému zachycení objektivních dialektických procesů a zákonitostí přírodní a sociální reality. V důsledku toho se konstituuje tzv. subjektivní dialektika, jakožto duchovní, ideální reflex či odraz objektivní dialektiky ve vědomí člověka, vyjádřený pomocí principů, zákonů a kategorií materialistické dialektiky.

Vznik materialistické dialektiky, který je spjat s jménem Marxovým a Engelsoným, představuje zrod nejuniverzálnější, nejvšestrannější a nejobecnější filosofické teorie vývoje světa a metodologie přístupu, zkoumání, explikace i přetváření světa.

Materialistická dialektika představuje mj. filosofickou metodologii, nejobecnější metodologii myšlení a poznání. Jejím prostřednictvím se teoreticky kultivované, kvalifikované zmocňujeme různých přírodních a sociálních jevů či aspektů objektivní reality.

Má-li totiž lidské poznání dospět k pravdivému, adekvátnímu poznání objektivní reality, musí metodologie poznávacího procesu odpovídat logice vývoje poznávané skutečnosti, jinými slovy subjektivní dialektika — jako metodologický nástroj poznání — musí odpovídat, korespondovat s objektivní dialektikou, která je imanentní objektu poznání. Toto zjištění má ovšem širší platnost a není redukovatelné či použitelné jen na akty procesu poznání.

V plné míře se ukazuje i na proces explikace, objasňování procesů probíhajících v objektivní skutečnosti, stejně tak, jako na proces pedagogického zprostředkování vědeckých poznatků ve výchovně vzdělávacím procesu.

Výchovně vzdělávací proces se sice liší od poznávacího procesu, nicméně oba mají k sobě velmi blízko a dokonce se navzájem podmiňují a prolínají. **Zatímco v procesu poznání jde provádět o odhalování nových pravdivých poznatků, ve vzdělávacím procesu jde především o zprostředkování vědou odhalených, teoreticky vyjádřených poznatků.**

Přitom ovšem jak v procesu poznání, tak ve výchovně vzdělávacím procesu je nutné respektovat, vycházet programově, cílevědomě z dialektickomaterialistické

metodologie, z jejího uplatňování používání subjekty poznání i subjekty vyučování.

Dokonce před výchovně vzdělávacím procesem stojí naléhavý a nezastupitelný požadavek zprostředkovat či vypěstovat u posluchačů ovládnutí dialektickomaterialistické metodologie tak, aby ji byli schopni kvalifikovaně používat při praktickém řešení náročných životních, pracovních i osobních situací.

Bylo by mylné se domnívat, že metodologická problematika a metodologická příprava se týká jen zprostředkování marxisticko-leninské filosofie. Filosoficko-metodologická problematika či dialektickomaterialistická metodologie je obsažena v každé speciálně vědní disciplíně, včetně vojenské teorie.

Vystupuje-li v případě marxisticko-leninské filosofie metodologie explicitně, v nefilosofických disciplínách, ve speciálních vědách je přítomna implicitně.

Tuto skutečnost je třeba mít na zřeteli, stojíme-li před požadavkem vyžít z každého pedagogického zaměstnání operačně taktické přípravy maximum metodologického efektu, vedle efektu naukového aj.

Kromě toho nemůžeme opomenout, že jen cílevědomě, záměrně, programově respektování a využívání metodologického bohatství obsaženého v teorii operačního umění je přístupek, který je přiměřený dialektické povaze ozbrojeného zápasu, jako třídně antagonistické, sociálně konfliktní interakce.

Je velmi obtížné vyčerpát a objasnit v nepřehledné rozsáhlé stati celou šíři metodologické problematiky, která prolíná operačně taktickou přípravou.

Nicméně pokusíme se bez nároku na úplné, vyčerpávající podání zvýraznit alespoň některé základní metodologické přístupy a otázky, které v sobě operačně taktická příprava zahrnuje a které je nutné mít na zřeteli, máme-li přitom dosáhnout nejen osvojení obsahu, ale současně přispívat ke kvalifikaci operačně taktického velitelského sboru.

Na první pohled se může zdát, že jde o triviální věci, každému dostatečně známé, které stojí mimo jakoukoli diskusi. Nicméně právě v těchto, na první pohled elementárních požadavcích, existuje nejvíce prohrěšků vůči nim, máme-li jich pohotově a adekvátně používat.

Jedním z nároků kladených na operačně taktickou přípravu, vedle její složky naukové, je pěstovat kritické, tvůrčí, nedogmatické, operačně taktické myšlení.

K dosažení tohoto cíle může významně v operačně taktické přípravě přispět pochopení, zdůraznění a respektování tako-

vého metodologického principu, jímž je poznatek o nekonečné složitosti a praktické gnoseologické nevyčerpatelnosti jeví objektivní skutečnosti, v našem případě ozbrojeného zápasu.

V operačně taktické přípravě je nutné pěstovat vědomí, že vojenská věda nedisponuje v žádném případě konečnými, absolutně pravdivými, definitivními, vyčerpávajícími, úplnými, věcnými, jednou provždy danými poznatky o podstatě a charakteru ozbrojeného zápasu.

Vojenskoteoretické myšlení se může jen nekonečně přibližovat k absolutnímu poznání tak složitého a proměnlivého sociálního jevu, jímž je ozbrojený zápas. Touto cestou je možné mj. čelit přeměně vojenské teorie v mrtvé dogma, představit, že disponujeme v této oblasti poznatky tzv. poslední instance, na nichž už další rozvoj vojenské teorie a praxe nemůže nic změnit.

Bojem proti dogmatismu v operačně taktickém myšlení v úsilí o pěstování antidogmatického, tvůrčího dialektického myšlení však nesmíme upadnout do druhé krajnosti — do relativismu, který zpochybňuje obvykle pravdivostí hodnotu vojenskou vědou poznávaných a vojenskou praxí verifikovaných operačně taktických poznatků.

Spolu s pěstováním vědomí o neukončenosti vojenskoteoretického poznání nemůžeme ztrácet ze zřetele, že vojenská věda spolu s vojenskou praxí odhalily mnohé zákonitosti, principy, aspekty ozbrojeného boje, a že je nezbytné těchto výsledků poznání kvalifikovaně, uvědoměle, tvůrčím způsobem využívat v praxi.

V operačně taktické přípravě je potřeba vycházet z pojetí ozbrojeného zápasu jako sociálního procesu, v němž dialekticky působí materiální a duchovní faktory či sny; jinými slovy, že jde o vzájemnou interakci věcné a lidské složky v ozbrojeném boji.

Kvalifikovaný, realitě ozbrojeného zápasu odpovídající přístup je takový, který vychází z priority, z určující úlohy objektivních materiálních činitelů a odvozené, sekundární úlohy duchovních ideálních sil v ozbrojeném boji.

Při objasňování a respektování dialektiky materiálního a ideálního v ozbrojeném boji v rámci operačně taktické přípravy nesmí vzniknout dojem či přesvědčení, že sekundárnost, odvozenost ideálních faktorů v ozbrojeném zápase je identická s jejich bezvýznamností, druhořadostí a zanedbatelností vlivu na ozbrojený zápas.

Náležitý zřetel a docenění ideálních, duchovních faktorů v ozbrojeném zápa-

se nám potvrdí pravdivost přirovnání, které použil kdysi Clausewitz: „**Mravní veličiny patří k nejdůležitějším ve válce... fyzické příčiny a účinky se tu jeví skoro jen jako dřevěný jílec, kdežto mravní jsou ušlechtilý kov, skutečná ostře vybroušená zbraň.**“ (Clausewitz, C.: O válce... Praha 1959, s. 184).

V obdobném duchu svého času napsal Lenin: „**Moderní válka vyžaduje vysoce kvalitní lidský materiál stejně nutně, jako moderní techniku. Bez iniciativního uvědomělého vojáka a námořníka není možný úspěch v moderní válce...**“ (Lenin V. I.: Pád Port Arturu Stati o vojenství, Praha 1955, s. 18).

Náležitý zřetel k dialektice materiálních a ideálních faktorů v ozbrojeném zápase, rozlišení jejich absolutní protikladnosti v přesně vymezených vztazích a jejich relativní protikladnosti za jejich hranicemi, patří mezi nejnáročnější otázky k objasňování a pochopení, jímž se operačně taktická příprava nemůže vyhnout.

Dalším metodologickým požadavkem, který je nutné respektovat v operačně taktické přípravě, je hledisko dynamického pohledu na realitu ozbrojeného zápasu, který zahrnuje v sobě permanentní změnu, pohyb a vývoj.

Začlenění tohoto metodologického principu do našich úvah je prevencí před ustrnutím našeho pohledu na ozbrojený zápas a vznik roztržky mezi ním a jeho ideálním reflexem v našem vědomí.

Totéž platí v obměně i pro další metodologická hlediska, jako je např. hledisko časové a prostorové. V operačně taktické přípravě nezbývá, než náležitě uplatnit zřetel k takovému faktu, jímž je odehrávání ozbrojeného zápasu v určitém prostoru a čase, z nichž byly ty či ony teoretické poučky vojenského umění vyvozeny a které nezbývá, než zpětně aplikovat do určitých prostorových a časových dimenzí.

Zprostředkováním tohoto poznání, operačně taktickou přípravou můžeme významně přispět i ke splnění dalšího metodologického principu — konkrétně historického přístupu k ozbrojenému zápasu, jeho charakteru, zákonitostem, specifitě atp.

Dialektickomaterialistická metodologie, uplatněna v operačně taktické přípravě, vyžaduje i respektování principu všeobecné souvislosti a vzájemné podmíněnosti ozbrojeného zápasu s ostatními sociálními jevy, stejně tak jako všeobecné souvislosti a vzájemné podmíněnosti jednotlivých stránek a prvků struktury ozbrojeného boje.

Závažný metodologický význam v operačně taktické přípravě má zejména orien-

tace v různých, nesterilně závažných, hierarchicky strukturovaných formách souvislosti, existujících objektivně v ozbrojeném zápasu, ať již jde o případy koexistence, kauzálních souvislostí a zákonitých souvislostí a vztahů. Zdaleka však nejde jen o respektování těchto vazeb a souvislostí.

Mnohostranné začlenění ozbrojeného zápasu do objektivní skutečnosti vyžaduje brát v úvahu i řadu dalších vzájemných souvislostí mezi subhumánní, jinými slovy mezi přírodní a sociální složkou ozbrojeného boje; vazby a podmiňování ozbrojeného zápasu ekonomickými, politickými, vědeckotechnickými, ideologickými, právními, morálními aj. sociálními jevy; v souvislosti mezi věcnou a lidskou složkou, objektivní a subjektivní stránkou ozbrojeného zápasu atp.

Jedině tak můžeme dosáhnout pochopení složité determinovanosti, která provází ozbrojený boj. To je jeden z předpokladů cílevědomého a efektivního ovlivňování jeho průběhu subjektivními činiteli.

Operačně taktická příprava je s to zprostředkovat rovněž metodologická hlediska, která souvisí s ozbrojeným bojem, jako specifickým sociálním procesem.

Jde především o metodologická hlediska a přístupy, které respektují vnitřní rozpornost, protikladnost různých stránek ozbrojeného zápasu, její vývoj a řešení; vzájemný vztah evoluční a revoluční stránky; kontinuitu a diskontinuitu; opakovatelnosti a neopakovatelnosti vývojových procesů ozbrojeného boje.

Obdobně to platí i pro kvalifikované používání základních polárních kategorií materialistické dialektiky v operačně taktické přípravě.

Myšlenkové uchopení reality ozbrojeného zápasu a jeho teoretické reflektování ve vojenské vědě není realizovatelné bez takových nástrojů lidského poznání, jakými jsou filosofické kategorie podstaty a jevu, příčiny a důsledek, obsah a forma, zákonitost a nahodilost, nutnost a svoboda, možnost a skutečnost, jedinečné, zvláštní a obecné, historické a logické, abstraktní a konkrétní, část a celek, objektivní a subjektivní, uvědomělé a živelné atp.

Operačně taktická příprava je povolána také k tomu, aby jejím prostřednictvím byly formovány i některé významné metodologicko-poznávací schopnosti velitelského sboru.

Jde mimo jiné o to

- iniciovat poznávací aktivitu posluchačů,

- vést je ke gnoseologickému optimizmu, k pěstování vědomí o suverenitě,

svrchovanosti lidského intelektu při zkoumání reality ozbrojeného zápasu,

- současně upozorňovat na sice relativní, proměnlivé, nicméně dobové podmíněné limity a meze společenského a individuálního poznání,

- pěstovat všestrannost přístupu při poznávání a hodnocení jevů a procesů,

- neztrácet ze zřetele neuzavřenost, neukončenost, relativně pravdivou hodnotu výsledků vojenskoteoretického poznání,

- upozorňovat na úskalí, která vyvěrají z přecenění momentů či stránek absolutní pravdy ve vojenské teorii, vyúsťující v dogmatismus, stejně tak jako na nebezpečí absolutizace relativnosti výsledků poznání vyúsťující v relativismus,

- vštepovat návyk permanentní konfrontace vojenské teorie s realitou, prostřednictvím sociální praxe jako verifikátora pravdivosti hodnoty atp.

U sociálních jevů vyhraněné sociálně politického charakteru a mezi takové bezesporu ozbrojený zápas patří, stojí před operačně taktickou přípravou metodologický požadavek,

- neztrácet ze zřetele a náležitě akcentovat třídí a internacionální aspekt vojenské vědy při jejím pedagogickém zprostředkování operačně taktickou přípravou,

- diferencovat a respektovat různé sociální aspekty ozbrojeného zápasu, jako je např. aspekt politický, ekonomický, ideologický, vojenský, právní, mezinárodně právní, mravní aj., při analýze, zkoumání, rozhodování a hodnocení v ozbrojeném boji,

- rozlišovat primárnost sociálně politických a sekundárnost ostatních — ekonomických, duchovních, vojenských, právních, mravních a jiných přístupů a hledisek, jejich vzájemné podmiňování a zprostředkování.

Závěrem chceme zvýraznit, že tento stručný a zdaleka ne vyčerpávající výčet obecných metodologických požadavků na operačně taktickou přípravu důstojníků poskytuje přibližně obraz o tom, o jak náročnou problematiku jde a před jakými úkoly v tomto směru vědeckopedagogičtí pracovníci v operačně taktické přípravě velitelského sboru stojí.

Cílevědomým sledováním a využíváním metodologického bohatství operačně taktické přípravy můžeme dosáhnout kultivace tvůrčího, samostatného, kritického, nesesimplifikujícího, nedogmatického operačně taktického myšlení velitelského sboru, což je vlastnost či schopnost nanejvýš potřebná a ničím nenahraditelná při přípravě a vedení soudobých operací a boje.